

TARTU ÜLIKOOL
HUMANITAARTEADUSTE JA KUNSTIDE VALDKOND
EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT

Jekaterina Fedotova

**KEEL KUI POLIITIKUTE VÕIMUVAHEND:
VENE KOOL EESTIS NÄITEL**

Bakalaureusetöö

Juhendaja vanemteadur Tiit Hennoste PhD

Tartu 2020

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	3
1. TÖÖ TEOREETILISED LÄHTEKOHAD.....	5
1.1. ÕPITUD KEELTE LIIGITAMINE	5
1.2. MITMEKEELSUS JA SELLE TÄHTSUS POLIITIKU JAOKS	6
1.3. MANIPULEERIMINE KEELE KAUDU	8
1.4. KODANIKE TÜÜBID	11
1.5. POLIITIKUTE TÜÜBID TELEDEBATTIDES	12
2. DEBATID	14
2.1. UURIMISMEETOD JA MATERJAL	14
2.2. DEBATTIDE ANALÜÜS	14
2.2.1. Vene küsimus	14
2.2.2. Erakondade debatt	19
2.3. ANALÜÜSI TULEMUSED	26
KOKKUVÕTE.....	29
KIRJANDUS.....	32
TELEDEBATID	35
LISAD	36
Язык как орудие политической власти на примере русских школ в Эстонии. Резюме	37
Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks	39

SISSEJUHATUS

Inimesed on keelele alati tähelepanu pööranud ja see on olnud läbi aegade uurimise aineks. Juba vanad kreeklased imetlesid keelekasutuse mitmekesisust ja vaatsid keelt mitte ainult väljendusvahendina, vaid ka veenmisvahendina (Lasswell 2006: 264). „Kõneosavus on kunst juhtida meeli“ – ütles Platon umbes kaks ja pool tuhat aastat tagasi. Need, kes on selle kunsti omandanud, said filosoofi meelest võimule ja võimaluse kasutada sõnu võimu teostamise mehhanismina. Alates sellest ajast mõistis iga võimul olev isik, et keel mitte ainult ei peegelda teadvust vaid ka mõjutab seda aktiivselt. (Marchenko 2000: 93)

Erilist tähelepanu pööratakse kaasaegses maailmas võõrkeelte õppimisele. Mitmekeelsus on muutunud populaarseks lühikese aja jooksul, kui inimesed said aru, milliseid eeliseid see annab. Poliitikud aga nägid ja näevad seni nii võõr- kui ka emakeelt ennekõike manipuleerimisvahendina, et oleks mugavam inimesi juhtida. Manipuleerimisvõtted on tihti nähtamatud tavalise kodaniku jaoks. Sellegipoolest on oluline teada, milles need võtted seisnevad, et mitte jätta konformseks kodanikuks elu lõpuni.

Kodanikud muutuvad poliitikute manipuleerimise objektideks eriti siis, kui riiklikku keelt ei osata. Töö eesmärk on välja selgitada, millist keelelist võimu teostavad poliitikud eesti- ja venekeelse massimeedia kaudu ning milles see väljendub. Lähtuvalt töö eesmärgist on püstitatud uurimisküsimus: Milliseid keelelisi võtteid kasutavad poliitikud manipuleerimiseks?

Töö teoreetiline osa põhineb suures osas Mart Rannuti, Ülle Rannuti ja Anna Verschiku õpikul „Keel, võim ja ühiskond“ (Rannut jt 2003). Õpikus on ühendatud kaks teadusharu – sotsiolingvistika ja keelepoliitika. Oma uurimistöö jaoks pean oluliseks just keelepoliitika haru, mis seletab suhteid keele ja võimu vahel.

Bakalaureusetöös on kasutatud kvalitatiivset meetodit. Esialgsest teemast lähtuvalt on vaadatud kahte poliitilist debatti, mille käigus arutatakse vene koolide saatust Eestis. Esimene debatt on venekeelne ja selle fragmendid on võetud 2018. aasta septembris toimunud saatest „Vene küsimus“, kus debateerivad Irene Käosaar ja Mihhail Kõlvart (VK 2018). Teine on eestikeelne erakondade debatt, mis toimus jaanuaris 2019 konverentsil „Keeleseadus 30“ ning

esinejaks on Marju Lauristin, Mihkel Kangur ja Tõnis Lukas (KS 2019). Mõlemad debatid on transkribeeritud Tartu ülikooli Suulise eesti keele korpuse reeglite järgi (vt lisa 1).

Töö koosneb sissejuhatusest, teoreetilist osast, analüüsiosast, kokkuvõttest, viidatud allikate loetelust ja venekeelsest resümeeist. Teoreetilises osas on viis peatükki. Esimeses peatükis arutlen keele liigitamise üle erialaspetsiifiliseks ja võõrkeeleks. Teises peatükis räägin mitmekeelsuse eelistest, miks tasub keeli õppida ning miks poliitikud seda teevad. Kolmandas peatükis arutlen selle üle, milliseid manipuleerimisvõtteid poliitikud kasutavad keeles. Neljandas peatükis käsitlen aktiivselt osalevate ja konformse kodaniku tüüpe. Viiendas peatükis vaatlen milliseid poliitikute tüüpe on. Analüüsiosa esimeses peatükis tutvustan uurimismaterjali ja uurimismeetodit. Teises peatükis on esitatud debattide transkribeeritud lõigud ning iga lõigu kohta tehtud analüüs. Analüüsi keskmeks on küsimus, millele püütakse leida vastus konkreetsete näidete abil: milliste suuliste sõnade, lausungite, erinevate häälsüste (nt kõhatuste) ja muude markerite kaudu on võimalik järeldada, et tegemist on võimu avaldumisega. Kolmandas peatükis esitan uurimistulemused. Töö viimases osas teen kokkuvõtte teooria ja analüüsiosa uurimistulemustest.

1. TÖÖ TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

Töö teoreetilises osas räägin viiest asjast. Esmalt räägin erialaspetsiifilisest ja võõrkeelest ning toon esile, miks nad pole üksteisega asendatavad. Siis vaatlen mitmekeelsuse nähtust ning uurin, milleks poliitikud keeli õpivad. Kolmandaks räägin manipuleerimisvõtetest, mida kasutavad poliitikud nii kirjalikus kui ka suulises kõnes. Kaks viimast osa on pühendatud kodanikkude ja poliitikute tüüpidele. Kodanikud jagunevad aktiivseteks ja konformseteks. Eesmärgiks on anda ülevaadet nende tüüpide rollist ühiskonnas. Poliitikute tüüpe on samuti kaks. Esimene on konfliktne tüüp, teine on konfliktne manipulaator. Selles peatükis annan ülevaate, milles seisneb erinevus kahe tüüpi vahel.

1.1. ÕPITUD KEELTE LIIGITAMINE

Õpitud keeli saab liigitada kaheks: võõrkeeled ja erialaspetsiifilised keeled. Võõrkeeli omandab inimene koolis. Erialaspetsiifiline keel on kõikide keeleliste vahendite kogum, mida kasutatakse erialaga piiratud suhtluses, et tagada inimeste teineteisemõistmist teatud sfääris (Bagrova 1998: 45). Erialaspetsiifilisi keeli õpime alates kõrgkoolist kuni elu lõpuni. Spetsiifilised keeled on palju raskemad kui võõrkeeled, sest nende omandamiseks ei pea selgeks õppima ainult grammatikat, morfoloogiat või foneetikat. Erialakeeled nõuavad pidevat praktikat, elukestvat õpet, uute terminite õppimist, lugemist ning kogu aeg teadmiste täiendamist. Erialaspetsiifiliste keelte aluseid õpetatakse ülikoolides, et tulevikus oleks kergem leida meelepärast tööd.

Erialaspetsiifiliste keelte analüüs on rakenduslingvistika üheks haruks, mille juures erilist tähelepanu pööratakse terminoloogilisele normeerimisele erialaliste tekstide tõlkimisel ja nende arusaamise soodustamine (Kalmykova 1998: 5). Ülikool on peamine erialaspetsiifiliste keele õppimise ja õpetamise institutsioon. Üliõpilaste sihiks on erialaste terminite ja kitsalt spetsialiseeritud sõnavara omandamine. Samuti sooritavad üliõpilased erialaseid ülesandeid, mis on määratud kitsale spetsialistide ringkonnale ja nendega suhtlemisele. Näiteks ilma meditsiinilise terminoloogia teadmiseta inglise keeles ei saa arstid sõnadest ja väljenditest aru, sest meditsiiniline inglise keel erineb traditsioonilisest inglise keelest suurel määral (Ivanova, Širokova 2004: 99). Poliitilise keele omandamine on poliitikute jaoks sama oluline kui meditsiinikeel arstide jaoks. Erialaspetsiifilist terminoloogiat teadmata, ei saa poliitik oma

seisukohti esitada ega kaitsta rahvusvahelisel kongressil, debatil või muul olulisel avalikul üritusel.

Erialaspetsiifiline keel on vajalik mitte ainult kutsesuhtluseks emakeeles, vaid tihti ka võõrkeeles. Kui erialaliste õppetoolide eesmärgiks on teatud teadusharu põhimõtete õpetamine, siis võõrkeele õpetaja ülesandeks on erialaliste terminite, kirjaliku ja suulise erialaspetsiifilise keele õpetamine. Erialaspetsiifilise võõrkeele oskamine annab õpilastele palju võimalusi. Siia kuuluvad, oma erialalise kompetentsi tõstmine võõrkeelse kirjanduse abil, oma erialaliste teadmiste korrektne edasiandmine võõrkeeles ja oma emakeelde uute erialaliste terminite sissetoomine (Borissova 1998: 109).

1.2. MITMEKEELSUS JA SELLE TÄHTSUS POLIITIKU JAOKS

Kaasaaegses ühiskonnas kakskeelsus on juba normiks muutunud, aga ükskeelsus on pigem erand kui reegel (Edwards 1994: 1). Võõrkeele omandamine toimub enamasti vabatahtlikult, sest inimesed mõistavad, et võõrkeele oskus saab tõsta nende prestiiži, tagada ligipääsu parimatele võimalustele. Käesolevas peatükis soovin rõhutada teemat, miks keelte õppimine on poliitikutele oluline ning milliseid eeliseid võõrkeeleoskus neile annab.

Tänapäeval poliitikute ja politoloogide jaoks on keelte oskamine mitte kohustuslik, vaid iseenesest mõistetav tingimus (Rannut jt 2003: 38). Ülikoolis harjutatakse tulevasi politolooge lugema teaduslikke tekste ja raamatuid originaalis. Põhjuseks on see, et kui võrrelda tõlget ja originaali, siis saab näha, et mõtteviis on erinev. Keeleteaduslikult on tõestatud, et erinevate asjade tajumine sõltub sellest, mis on meie emakeel. Aastal 1940 Ameerika keeleteadlased Edward Sapir (1884–1939) ja Benjamin Lee Whorf (1897–1941) tõid välja keelelise relatiivsuse hüpoteesi, mille järgi seostasid inimeste mõtlemise struktuuri tema emakeele struktuuriga (Rannut jt 2003: 90). Tähendab, inimeste mõtteviis sõltub rahvusest ja mitte alati ei proovi tõlkijad inimestega manipuleerida – igal rahvusel on lihtsalt omad keelelised ja kultuurilised eripärad. Mõnede sõnade või väljendite jaoks pole võimalik leida ekvivalentset tähendust teises keeles, sest seda lihtsalt ei eksisteeri. Järelikult võivad tekste tõlkides mõned olulised autori mõtted ära kaduda kas tõlke pärast või tõlkija pärast. Kui tõlkijaks on politoloog, siis tugineb ta kergesti oma seisukohtadele. Selle kaudu saavad politoloogid võimu mõjutada tekstide kaudu teiste meelt. Selleks, et sellist olukorda ei juhtuks, vajavad poliitikud ja ka tavalised kodanikud mitmekeelsust.

Peale selle annab mitmekeelsus veel mitmeid eeliseid. Esiteks on mitmekeelsel inimesel paremini arenenud mälu ja paindlik mõistus. Võõrkeele õppimine on parim mälu treening. Inimene, kes oskab vähemalt kaht keelt, õpib kergesti ära ka kolmanda, sest meelde jätmise võime on tal suurem kui ükskeelsel. Kui inimene räägib kahes ja rohkemas keeles, on tal laiemad sotsiaalsed võrgustikud. Sisuliselt mitmekeelsed kannavad endas kahe või rohkema rahvuse eripärasusi. (Vince 2016) Selle tõttu neil on kergem kommunikeeruda erinevate kultuuride esindajatega. See on eriti vajalik poliitikute töös, kus iga päev puudetakse kokku erinevate rahvustega.

Poliitikud õpivad võõrkeeli oma poliitikutöö seisukohast mitmel põhjusel. Esimeseks põhjuseks on see, ei poliitikud soovivad kaasata suuremat auditooriumi enda poole. Kui rääkida auditooriumiga nende emakeeles, siis inimesed tõesti kuulavad. Nad eeldavad, et kui teise kultuuri esindaja õppis nende keelt, siis on ta tolerantne nende kultuuri suhtes. Inimest usaldatakse rohkem, kui ta räägib teise kultuuri esindajaga samas keeles. (Dubrin 2015: 400) Kui inimene oskab teise keelt, siis tekib tunne, et ta on juba „oma inimene“, lähedane. See põhjus tihti aitab poliitikutel valimistel võita, sest inimesed annavad kergemini hääli neile, keda nad usaldavad ning kes on nendega ühest sotsiaalsest ringkonnast. Teiseks põhjuseks, miks poliitikud keeli õpivad, on see, et neil on vaja aru saada, mis toimub rahvusvahelistes foorumites, debattidel ja rahvakoosolekutel. Näiteks Brüsseliga asju ajavad Eesti riigiametnikud peavad suhtlema oma kolleegidega erinevatest riikidest ja aru saada sellest, mida nad Euroopa Liidu võimukoridorides rääkivad. (Rannut jt 2003: 37) Võõrkeele oskuse kaudu näitab poliitik oma pädevust, tolerantsust ja valmisolekut koostööks. Kontakt inimestega on tema põhiline ülesanne, ilma selleta ei õnnestu poliitikas tippu jõuda.

Poliitiku jaoks on mitmekeelsus kohustuslik. See annab võimaluse mitte ainult lugeda tekste originaalis, vaid ka neid õigesti tõlgendada, mis omakorda aitab vältida propagandat. See näitab, et kaks- või mitmekeelsete inimeste kätes on suurem võim, kui ükskeelsetel. Samuti poliitiku jaoks on oluline luua inimestega kontakte ning aru saada sellest, mis toimub poliitilistel üritustel.

1.3. MANIPULEERIMINE KEELE KAUDU

Keel on tugevalt seotud võimuga. Keele kaudu saab teostada vägivalda, mõjutada ja manipuleerida. Manipuleerimine on varjatud juhtimine, mille abil võimuse subjekt saavutab oma egoistlikke eesmärgi (Šeinov 2014: 10). Poliitikud kasutavad mitmeid manipuleerimisvõtteid, alates segasest sõnastusest ja lõpetades emotsioonidele mängimisega. Käesolevas peatükis vaatlen erinevaid poliitilisi manipuleerimisvõtteid, „omade“ ja „võõraste“ kontseptsiooni ning poliitikute käitumise eripärasid.

Igaüks saab keelt kasutada, aga efekt on erinev. Tavaliste inimeste keeleline mõju on piiratud. Võimu öeldud sõna ei pruugi olla alati autoriteetne, aga autoriteetsel sõnal on võim (Bourdieu 1994: 181). Neil, kes kasutavad keelt raadios, televisioonil või reklaamis, on võimupositsioon mõnevõrra suurem. Nad viivad informatsiooni rahva sekka ja kasutavad keelt võimuvahendina mõjutades ühiskonna arvamuse ja vaateid. (Blakar 1987: 91) Kuivõrd tõsiselt auditoorium võtab meediaallikatest informatsiooni kuulda sõltub kõneleja(te) positsioonist ühiskonnas.

Teisest küljest, kui liidreid on palju, võib manipulaatorite vahel tekkida konkurents. Nagu väidab prantsuse sotsioloog ja filosoof Pierre Bourdieu (1994: 150), eksisteerib konkurents sümbolse manipuleerimise väljal. Konkurents tekib subjektide vahel, kes püüavad manipuleerida objektide maailmavaadetega. Manipuleeritakse ennekõike sõnadega ja läbi nende sotsiaalse tegelikkuse ehitamise printsiipidega. Manipuleerijad võitlevad selle eest, et öelda, missugune peab olema maailmanägemine. Oma sõnade ja väljendite abil proovivad nad panna inimesi uskuma seda, mida ütlevad.

Manipuleerimisvõtteid eksisteerib palju, rõhutan just neid, mis puudutavad keelelist manipulatsiooni. Keeleline manipulatsioon on manipuleerimise variant, mida teostatakse teatud keeleressursside kasutamise abil. Selle eesmärgiks on nähtamatult mõjutada objekti kognitiivset ja käitumuslikku tegevust (Kopnina 2008: 25). Tänu erinevate keelevahendite kasutamisele, poliitikul tekib võimalus ette anda informatsiooni nii, et kodanikele peale suruda „õiget“ ettekujutust reaalsusest ja muutuda suhtumist temasse.

Üheks levinumaid manipuleerimisvõtteid on sihilik keele keerukustamine: luuakse kahemõttelisi sõnastusi ja segaselt interpreteeritakse mõisteid nii kirjalikus kui ka suulises

kõnes. Nende võtete eesmärgiks on mitte lasta „võõraid“ eliidi¹ maailma. (Barthes 1977: 524) Mõte peitub keerulistes tarindites, seetõttu võib neid tõlgendada erinevalt. Manipuleerimine seisneb autorite väidetes, et on inimese enda probleem, et ta trakteeris sõnu teistmoodi kui see oli mõeldud. Võib anda ette suvalise interpretatsiooni ja kui see on kõikides infoallikates sama, hakatakse seda tõeks pidama (Počepcov 1994: 121).

Tekstide, intervjuude või debattide tõlge ei pruugi olla alati täpne. Sõltub sellest, mida poliitikud soovivad rõhutada. Mõjutades inimesi, kontrollitakse neid ja ergutatakse käituma nii, nagu mõjutajale on mugav. Seda tehakse nii, et inimesed ei tunneta ennast mõjuobjektina, neile tundub, et nemad ise tahtsid käituda niimoodi. Loengul „Poliitika ja inimene“ ütles politoloog Alar Kilp: „Manipuleerimist saab teostada vaid siis, kui seda näha ei ole. Kui on, siis pole see enam manipuleerimine“. Inimesed hakkavad mõtlema nii, nagu poliitikud soovivad, aga ise seda ei märka. Näitena võib välja tuua valimiskampaania, mille käigus „hangitakse“ valijate hääli. Poliitikud lubavad palju, aga ainult enne valimisi. Nad räägivad nii ilusasti, et panevad auditooriumi uskuma, et nad on võimelised paari kuuga riigi paremaks muutma. Oluline oskus on selle juures kõnekunst, sest veenev kõne on edutegur. Veenmise eesmärgiks on muuta auditooriumi hoiakuid, arusaamasid ja eriti käitumist. Hea kõneleja veenab inimesi, et ta on nendega sarnane, nii vaatenurkade kui ka päritolu ja sotsiaalse heaolu poolest. Seda võib nimetada teadlikuks võimuks keele kaudu. Samas kui võimu teostatakse ebateadlikult, pole võimalik seda enam võimuna nimetada. Selle puhul subjekti ja objekti vahel puudub võimusuhe. (Ledjajev 2001)

Selleks, et kõne kõlaks veenvam, kasutavad poliitikud tihti sellist manipuleerimisvõtet nagu probleemide mahavaikimine. Kõige kergem viis veenda kodanikke, et „riigis on kõik hästi“ või et inimesed valiksid just selle poliitiku või erakonda, on vaikida probleemidest. Tihti seda tehakse demagoogia abil. Poliitik räägib nii kaua ja mitteasjalikult, et inimesed lihtsalt unustavad probleemist ära. Samuti saavad nad toonitada neid sõnu või väljendeid, mis on neile olulised ja „nõrgendada“ neid, mille tähelepanu pöörata ei taheta. Tekstis tehakse seda näiteks jutumärke abil. Jutumärkides sõnu võetakse vastu tõrjuvalt. Suulises kõnes reguleeritakse seda hääletooni abil: oluline sõna või lause öeldakse valjemini ja vastupidi. (Savčenko 1988: 129)

¹ Eliidi all mõeldakse valitsust, poliitikuid, politolooge ja kõiki, kes omavad ühiskonnas privilegeeritud staatust.

Manipuleerimise iseloomulikuks tunnuseks on pöördumine mitte objekti mõistuse, vaid tema emotsioonide poole. Paljudele sõnadele lisatakse spetsiaalselt emotsionaalset tausta, et tundeid ergutada. Vaieldavale või neutraalsele faktile antakse nimetus, mis sisaldab negatiivset komponenti ja selle adekvaatne hinnang muutub hägusaks. Näiteks sõna „õis“ kõlab süütult, aga „kanep“ juba ohtlikumalt. Kui poliitik räägib negatiivsetest asjadest, saab ta inimesi mitte ainult segadusse ajada, vaid ka vihatada, ehmatada ja selle kaudu mõjutada nende käitumist. Keelelise manipuleerimise korral mõjutatakse inimeste sotsiaalseid ja rahvuslikke tundeid. Toimub inimeste jagamine nende teadvuses „omadeks“ ja „võõrasteks“ erinevate tunnuste järgi. Kõigepealt toimub jagamine keelelise tunnuse järgi, siis rahvuse ja sotsiaalse tausta järgi. (Andrjuhhina 2013) Mida rohkem puudutakse rahvusküsimust, seda teravam on inimeste reaktsioon. Kõik sõltub konkreetsest riigist, aga kui näitena tuua Eestit, siis eesti poliitikud tihti mängivad inimeste tunnetega. Seda on tõestanud 2019. aasta „Eesti 200“ reklaam, mis rippus Tallinna trammipeatustes: „Siin ainult eestlased“ ja „Siin ainult venelased“ (Jaakson 2019). Pole tähtis, mis eesmärgil partei korraldas sellist reklaami, aga see kutsus esile suure emotsionaalse resonantsi.

Viimaseks oluliseks aspektiks manipuleerimise puhul on käitumine. Keegi ei saa käituda ühtemoodi erinevate inimestega, erinevates olukordades ja poliitikud pole erand. Inimesed võtavad endale kogu aeg mingisuguseid rolle. (Rannut jt 2003: 108) Näiteks nooruk ei saa käituda vanematega nii, nagu ta käitub sõpradega. Sõpradega ta käitub vabamalt ja saab ebatsensuurseid sõnu kasutada. Vanematega ta pigem kontrollib oma kõnet ja enne mõtleb, kui midagi ütleb. Sama toimub ka poliitikutega. Nad teavad, mis taustaga inimesed on nende ees, mis keeles on nendega parem rääkida ning kus on see peen piir, mida ei saa ületada. Näiteks narvalaste ees poliitik ei räägi, et olukord Narva koolides eesti keelega on kehv, kuigi tallinlaste ees kindlasti võib nii rääkida.

Manipuleerimist on üsna raske märgata, sest seda teostatakse nähtamatult. Kõige levinumad manipuleerimisvõtted on tähenduste looritamine ja emotsioonidega mängimine. Selle puhul pole oluline, mida poliitik räägib, vaid kuidas ta räägib. Manipulatsioon väljendub selles, kui ta ei räägi millestki lõpuni või provotseerib inimesi negatiivsetele emotsioonidele nagu viha või hirm. Kui tal õnnestub inimesi segadusse viia, siis on manipulatsioon edukalt teostatud.

1.4. KODANIKE TÜÜBID

Igaüks, kes oskab vähemalt kaht võõrkeelt ja on teadlik sellest, mis toimub tema ümber, omab suuremat võimu kui ükskeelne või ühe võõrkeele valdaja. Pean silmas võimu ise otsustada oma tuleviku üle, kaitsta ennast petturluse eest ja aktiivselt osaleda poliitilises elus. Ühiskonnas on kahte tüüpi kodanikke: esimene on aktiivne tüüp, kes oskab kriitiliselt mõelda ja oma seisukohti poliitikas toimuvas välja öelda ning teine kodaniku tüüp on konformne (Kilp 2016: 95). Nendest räägin käesolevas peatükis konkreetsemalt.

Konformne kodanik on passiivse osalusega kodanik, kellel oma seisukohta poliitikas ei ole. Konformseid kodanikke kasutavad poliitikud enda eesmärkide saavutamiseks nagu marionette, sest nad on „head kodanikud“, kes teevad seda, mida öeldakse. „Nii on ju ühiskonnas kombeks“ – ütleb konformne kodanik ja jääb nähtamatuks, alludes teistele. Need kodanikud on ausad ja ustavad, käivad valimistel, teenivad aega, aga nad ei ole poliitiliselt aktiivsed. (Kilp 2016: 96) Konformsed kodanikud istuvad kodus teleri taga ja vaatavad debatte, selle asemel, et debattides osaleda. Nendega manipuleeritakse massimeedia kaudu, aga nad ei märka seda ega ei taha märgata. Kui konformne kodanik satub juhuslikult telerisse, oma lemmikdebatisarja, ta ei saa oma vaatenurka kaitsta. Ta ei ole kunagi tõeliselt vaieldud kellelegi vastu, ta on ainult näinud seda telerist. Tõenäoliselt sellisel inimesel ei ole üldse „oma häält“, sest ta harjunud mõtlema nii, nagu teised mõtlevad. Konformsetel kodanikel on ükskõik, milliseid vahendeid poliitikud kasutavad keeles võimu teostamiseks, sest nad on *a priori* osavõtmatud. (Kilp 2016: 97).

Aktiivselt osalevaid kodanikke niivõrd ei armastata, sest nad ei ole ükskõiksed. Neil on arenenud kriitiline mõtlemine ning nad sõandavad poliitikutele vastu vaielda. Aktiivne kodanikutüüp hoolib sellest, mis toimub tema ümber, oskab eristada manipuleerimist tõest. Samuti aktiivne kodanik osaleb ühiskonnaelus ja on teadlik asjadest, mis toimuvad tema ümber. Ühesõnaga, ta hoolib oma riigi saatusest. (Kilp 2016: 100) Poliitikute võim seisneb selles, et nad on iseenesest aktiivne ühiskonnakiht, kes on otsusvõimega, kes osaleb debattides, ütleb välja avalikult oma meelsust ja saab rahvaga hästi läbi. Võim valida, mida kodanike eest varjata ja kuskohas tõtt pisut kaunistada, on alati poliitikute käes. Kodaniku võim väljendub siis, kui ta julgeb „tõsta oma häält“ ja näidata, et ta ei ole lihtsalt konformne kodanik, kellega on kerge manipuleerida, vaid see, kellest sõltub riigi õitseng.

Kokku võttes on konformsus hea eliidi jaoks ja halb ühiskonna arengu jaoks. Konformne kodanik on distsiplineeritud ja mittekonfliktne, aga samas ükskõikne oma riigi tuleviku üle. Aktiivsed kodanikud teevad otsuseid ja nende seast pärinebki valitsev klass.

1.5. POLIITIKUTE TÜÜBID TELEDEBATTIDES

Inimesest kujuneb aktiivne poliitiline tegelane ja liider publiku silma ees. Selleks, et ühiskonda oma nõusse võita, tuleb poliitikul näidata ennast parimast küljest. Mitte alati ei tule see välja, eriti kui poliitiline tegelane debateerib oma kolleegidega. Kuna analüüsisosas keskendun teledebattide analüüsimisele, on teoreetilise osa viimane peatükk pühendatud sellele, milliseid võtteid kasutavad kaks poliitilise isiksuse tüüpi debattide käigus.

Erinevalt parlamendidebattidest kujutavad teledebatid endast „vaidlust auditooriumi jaoks“, see tähendab vaidlust mitte selle jaoks, et veenda üksteist, vaid selleks, et veenda kuulajaid ja nendele mingisugust muljet jätta. (Povarnin 1992: 16) Kuna fookuses on auditoorium, muudavad poliitikud debati tihti *show*'ks, et näidata, milleks nad suutelised on. *Show* on siin negatiivne termin, kuna tihti unustavad poliitikud auditooriumi ja lähevad isiklikuks. Niisugune käitumine on iseloomulik konfliktsele poliitikutüübile. Debattidel ta hakkab oma kaasdebateerija tegudele ja käitumisele hinnangut andma ning arutab ka tema „tõeliste kavatsuste“ üle. Konfliktsele poliitikutüübile on iseloomulik solvamine ja ebakonstruktiivne kriitika kaasdebateerija suhtes. Ta ei võta arvesse seda, mida kolleeg öelda tahab ja püüab kogu aeg tema kõnet katkestada. Ühesõnaga, talle on iseloomulikud kõik kõneagressiooni vormid. Konfliktse poliitiku tüüp ei saavuta kunagi peamist eesmärki – näidata ennast parimast küljest. Valijad saavad temast ettekujutuse kui konfliktsest agressorist. (Sedov 2000: 7)

Teine poliitikutüüp oskab mitte ainult agressiivselt vaielda, vaid ka meisterlikult inimesi mõjutada. Konfliktne manipulaator näeb igas partneris kõigepealt manipulatsiooni objekti. Tal pole austust partneri vastu. Debati käigus esitab ta küsimusi, aga ei kuula vastust lõpuni ja hakkab ise vastama. Näitena võib tuua populaarse vene poliitiku Vladimir Žirinovski, kes esindab teledebattidel just sellise isiku tüüpi. Žirinovski lemmikvõte on jutukaaslase jahmatamine kiire kõnetempo, teemade vahetamise ja suure arvu küsimustega. Domineeriv strateegia tema ja ka paljude teiste vene poliitikute kõnekäitumises on oma arvamuse peale surumine. Tema kõnes tihti esineb *mina*-vorm. (Sedov 2000: 8) Publikule meeldib vaadata

selliseid debatte, kus toimub huvide konflikt, vaidlused ja „emotsioonide purse“. Üks kõige ilmekamaid juhtumeid oli presidendivalimiste debatt 2018. aastal, kus Ksenija Sobčak valas klaasist vett Vladimir Žirinovski peale selle eest, et ta solvas Ksenijat (BBC News). Konfliktne manipulaator erineb tavalisest konfliktsest tüübist sellega, et ta kuuleb ainult iseennast. See on poliitilise isiku kõige äärmuslikum tüüp, kuna lisaks monoloogile ta alandab kaasdebateerijat. Konfliktse isiku ja konfliktse manipulaatori tüübid ei ole ainukesed, keda saab teledebattidel näha, aga need on kõige eredamad negatiivsed näited.

Kokkuvõtteks võib öelda, et kõik uurimistöö teoreetilised osad on omavahel tihedalt seotud. Kui inimene oskab vaid võõrkeelt, aga erialaspetsiifilist keelt ei oska, ei suuda ta näidata oma potentsiaali täiel määral. Samas, ainult poliitikakeele oskaja ei saa jagada oma teadmisi suurema auditooriumiga ehk teiste riikide esindajatega. Mitmekeelsus annab inimestele võimaluse ka teiste kultuuride esindajatega vabalt suhelda. Poliitikute jaoks on see eriliselt tähtis, kuna nende töö olulisemaks aspektiks on suhtlus. Mida suuremat auditooriumi poliitik on võimeline kaasama, seda edukam on tema poliitiline karjäär. Keele kaudu manipuleerimist teostavad poliitikud pidevalt. Esiteks kirjaliku või suulise kõne kaudu, mis on sihilikult keerustatud. Kahemõttelisuse tõttu ei oska inimene aru saada, mida tegelikult autor öelda tahtis. Pärast tulevad sellised võtted nagu probleemidelt tähelepanu ära juhtimine ja faktide looritamine. Viimane ja kõige mõjukam manipuleerimisvõte on emotsioonide tekitamine. Eriti selgelt seda saab näha rahvusküsimuste korral, milles inimesed on kõige rohkem haavatavad. Kodanike ja poliitikute tüübid on erinevad. Konformne kodanik on ükskõikne poliitika suhtes, aga samas tema üle on kõige kergem teostada võimu. Ta püüab kogu aeg ühiskonda sulanduda ning mõelda samamoodi kui teised. Aktiivse kodanikuga ei ole kõik nii lihtne, sest tal on olemas oma arvamus ja „oma hääl“. Selle tüübi all aga mõeldakse tihti eliidi, sest näiteks parlamendis istuvad isikud on kõik aktiivsed. Poliitikute tüübid teledebattidel ei pruugi olla positiivsed, sest sellisel juhul pole debatti huvitav vaadata. Konfliktne tüüp erineb manipulaatorist sellega, et ta pole niivõrd äärmuslik. Lihtsalt konfliktne poliitik võib solvata teisi debati käigus, aga ta suhtleb siiski dialoogis. Konfliktse manipulaatori puhul toimub monoloog ning ta ei anna võimaluse teistele debatis osalejatele omi arusaamu välja öelda. Viimane on kõige ohtlikum poliitilise isiku tüüp, temast ei tea mida oodata.

2. DEBATID

Töö analüüsiosas räägin töö uurimismeetodist ja materjalist. Materjaliks on debattide katkete transkriptsioonid, mille alusel on ehitatud analüüs. Venekeelsed transkriptsioonid on tõlgitud eesti keelde. Analüüsist on tehtud järeldused ning esitatud analüüsiosa viimases peatükis.

2.1. UURIMISMEETOD JA MATERJAL

Uurimismeetodi lähtekohaks bakalaureusetöös on vestlusanalüüs. Tegemist on keelekasutuse mikroanalüüsiga, milles kasutatakse uurimismaterjalina tegelikke salvestatud tekste (antud juhul videosalvestisi ehk debatte) ning nende põhjal tehtud transkriptsioone (Ingerpuu-Rümmel 2014). Uurimisel analüüsin konkreetseid sõnu ja lauseid, eesmärgiga teha kindlaks manipuleerimisvõtted, mida poliitikud debattide käigus kasutavad.

Uurimuse jaoks valisin kaks debatti. Esimeseks on debatt „Vene küsimus“ (VK 2018), teiseks - erakondade debatt „Keeleseadus 30“, mis on pühendatud 30 aasta möödumisele keeleseaduse vastuvõtmisest (KS 2019). Need debadid valisin seetõttu, et nad sobivad sisu poolest minu töö teemaga. Mõlemates arutakse Vene koolide saatuse üle Eestis ja debattidest on võetud osad, mis on pühendatud Vene koolide teemale. Esimesest debatist on võetud fragmendid, kus debateerivad Mihhail Kõlvart ja Irene Käosaar. Teisest debatist on võetud Marju Lauristini, Mihkel Kanguri ja Tõnis Lukase seisukohad selle küsimuse kohta. Poliitikute kõned transkribeerisin Tartu ülikooli suulise keele korpuse transkriptsioonireeglite järgi (vt lisa 1).

2.2. DEBATTIDE ANALÜÜS

Käesolevas peatükis on esitatud kahe debati transkriptsioonid ja analüüs. Esimeses alapeatükis on esitatud venekeelsed lõigud debatist „Vene küsimus“, teises alapeatükis tulevad analüüsimisele eestikeelsed lõigud erakondade debatist „Keeleseadus 30“.

2.2.1. Vene küsimus

Selles osas analüüsin Mihhail Kõlvarti ja Irene Käosaare sõnavõtte deatil „Vene küsimus. Lisaks lõikude analüüsile on esitatud ka eestikeelne tõlge.

(1) Mihhail Kõlvart 19:33-20:32

01 **МК:** есть впадне канкретное высказывание как=рас=таки человека, который
02 `напрямую связан с Мартам ((Март Хельме)). я=бы=даже=сказал является
03 `рукавадителем ево партии.
04 Saatejuht: но я не хател делать Марту больна
05 а том, что: недопустима аа ставить э действительна эксперимент интергации над
06 эстонскими детьми и заставлять из учица вместе с русскими. как=`бы ну
07 в=принципе смысл: был: `таковым. но опять=`же, `давайте `признаемся э, что
08 если=даже это ни мейнстрим мнение, то=эта мнение очень многих. `да, мы хатим
09 чтобы `русские учили эстонский язык. `да, мы хатим чтобы они учились в
10 эстонских `школах, но `как=бы=эта=так полавчее `сделать, чтобы при=этом они
11 учились бы `атдельна от эстонских а ээ `детей. и ещё при=этом наши эстонские
12 `учителя, которых не=`хватает в эстонских `школах, `тоже=бы не хадили бы в
13 русские `школы, а чтобы они в сваих русских школах как=та `сами бы сделали
14 бы эту эстонскую школу. тойсть=русские учителя чтобы преподавали=бы на
15 эстонском `языке, саатветственна и русские дети учились бы на эстонском
16 `языке²

Mihhail Kõlvart alustab oma kõnet sellest, et osutab kaasdebateerija parteiliikme sõnadele. Algus on üsna järsk, räägitakse sellest, et pole lojaalne teha integreerimiskatset eesti taustaga peredest õpilaste üle ja sundida neid õppima vene lastega koos. Seega *эксперимент интергации* ('integratsiooni eksperiment') real 05 on kasutatud negatiivses võtmes. Kõlvart kasutab provotseerimisvõtet. Seda on näha fraasides: `давайте `признаемся ('tunnistagem, et') (rida 07), *это мнение очень многих* ('see on väga paljude arvamus') (rida 08), *они в сваих русских школах как=та `сами бы сделали бы эту эстонскую школу* ('nemad oma Vene koolides teeksid kuidagi selle Eesti kooli ise') (read 13–14). Kogu kõne vältel Kõlvart kasutab võtet *meie*: `да мы хатим ('jah, me tahame') (rida 09), *наши эстонские `учителя* ('meie Eesti õpetajad') (read 11–12). Provotseerimine seisneb selles, et *meie* kasutatakse kas Eesti

² Mihhail Kõlvart: On olemas päris konkreetse inimese arvamusavaldus, kes on Mardiga otseselt seotud. Ma isegi ütlesin, et ta on tema erakonna juht aga ma ei tahtnud Mardile haiget teha. Sellest, et tõesti on lubamatu teha integratsiooni eksperimenti Eesti lastega ja sundida neid õppida koos Vene lastega. Põhimõtteliselt mõte seisnes selles, aga jällegi, tunnistagem, et isegi kui see ei ole *mainstream* arvamus, on see väga paljude arvamus. Jah, me tahame, et venelased õpiksid eesti keelt. Jah, me tahame, et nad õpiksid Eesti koolides, aga kuidas seda osavamalt teha, et nad õpiksid Eesti lastest eraldi ja seejuures meie Eesti õpetajad, keda Eesti koolides ei piisa, samuti Vene koolides ei käiks. Et nemad oma Vene koolides teeksid kuidagi selle Eesti kooli ise. Tähendab, Vene õpetajad õpetaksid eesti keeles, järelikult Vene lapsed õpiksid eesti keeles.

rahva või Eesti valitsuse poolt: *Jah, me tahame, et venelased õpiksid eesti keelt. Jah, me tahame, et nad õpiksid Eesti koolides, aga kuidas seda osavamalt teha, et nad õpiksid Eesti lastest eraldi?* Fraasiga *nemad oma vene koolides* poliitik jagab ühiskonda „omasteks“ ja „võõrasteks“. Ta näitab selget piiri eestlaste ja venelaste vahel ja teeb seda viisil, et see on just eestlaste süü. Fraas *paljude inimeste arvamus* on esitatud faktina, ilma statistika- või arvuta. Järelikult, poliitiku väited on alusetu. Ta püüab enda mõtteid „rahva häälena“ esitada.

Kõlvart kasutab oma kõnes täpsed mõisted: *эстонцы* ('eestlased') ja *русские* ('venelased'). Eesti poliitikas neid termineid enamasti välditakse ja kasutatakse pehmemaid alternatiive: *eesti venelased*, *Vene taustaga peredest*, *Vene kogukond* jne. Kõlvarti kõne on struktureeritud, ta ei takerdu ja tänu sellele poliitik kütkestab tähelepanu. Kõne agressiivsus tekitab samas negatiivseid tundeid: viha, meelepaha ja rahulolematuse. Poliitiku meeleolu kandub ka kuulajatele edasi.

(2) Irene Käosaar 22:07–22:55

- 01 **ИК:** £ < но: мне=кажеца, што::: я `абсалютна старонник=ээ > этой мадели
02 школьной где: дети учаца `вместе, несмотря на их=э куль`турный или: языко`вой
03 среды (.) `дома. э мне=кажеца што это только=баг`атства и=эстонской `школы и
04 эстонскава гасу`дарства. ээ мне=кажеца что: очень=`скучно, если мы=все очень
05 адинаковые, мышлим ((мыслим)) абсолуно `адинова:, `у=нас:=э э
06 всё=адинова=дома > как в советское=время входишь в=квартиру и
07 и=не=знаешь, к себе зашел или к саседу=да. мебель такая=же:, пал- ((пол))
08 э=кавы такие=же и=так=дале. (.) но мы все фильмы тоже об=этом видели.
09 так=што мне=кажеца=што такова мы не=хатим < £³

Irene Käosaar räägib sellest, et ta pooldab koolimudelit, kus lapsed õpivad koos. Eesti ja vene taustaga peredest lapsed aitavad teinetest keele õppimisel. Fraasiga *я `абсалютна старонник этой мадели школьной* ('ma pooldan selle koolimudeli absoluutselt') (read 01–02), soovib Käosaar näidata, et ta on tõesti selle pooldaja. Termin *абсолуно* ('absoluutselt') antud

³ Irene Käosaar: Aga mulle tundub, et ma olen absoluutselt selle koolimudeli pooldaja, kus lapsed õpivad koos, vaatamata nende kultuurilisele ja keelelisele keskkonnale kodus. Mulle tundub, et see on üksnes Eesti kooli ja Eesti Vabariigi rikkus. Mulle tundub, et on väga igav, kui me kõik oleme väga sarnased, mõtleme absoluutselt ühtemoodi, meil on kodus kõik ühtemoodi, nagu Nõukogude ajal. Astud korteri sisse ja ei tea, kas astusid enda või naabri korterisse: mööbel on samasugune, põrand, vaibad on samasugune jne. Noh, me oleme kõik näinud sellest ka filme, nii et mulle tundub, et seda me küll ei taha.

kontekstis on iseloomulik pigem eesti keelele. Venekeelses kontekstis sõna on üleliigne, õigemini oleks: *Я являюсь сторонником этой модели* (Ma olen selle mudeli pooldaja). Esimest korda kasutab Käosaar seda terminit positiivses võtmes, sest ta tahab rõhutada, kuivõrd tugevasti ta toetab koolimudelit, kus lapsed õpivad koos. Teine kord kasutab Käosaar terminit *абсолютно* hoopis teises kontekstis ja see on pigem negatiivne: *мыслим абсолютно `адианкова* ('mõtleme absoluutselt ühtemoodi') (rida 05). Selle väljendi abil poliitik näitab, et ühekultuurilisus ei ole tema meelest hea. Poliitik kasutab kogu aeg äärmuslikke väljendeid, osutab sellele, et ta soovib enda kõnele erilist tähelepanu pöörata. Käosaare arvates kultuuriline mitmekesisus on Eesti riigi rikkus.

Käosaar korvab keeleoskuse ebatäiuslikkust emotsionaalsusega. Ta väljendab isiklikke tundeid, mis teevad sõnu siiramateks: *очень=`скучно, если мы=все очень `адианковые* ('väga igav, kui oleme kõik ühesugused') (read 04–05). Käosaar soovib näidata, kuivõrd igav on, kui inimestel on kõik ühtemoodi ja selle mõte toeks toob ühe näite. Nõukogude Liidus oli igaühel samasugune mööbel, vaibad, tapeedid ning kui juhuslikult ajaksid korterid segi, ei saaks aru, kas tulid enda või naabri juurde. Selle näite kasutamine on tegelikult manipuleerimine, mille eesmärgiks on luua võimalikult negatiivne kuvand. Manipulatsioon on ennekõike suunatud eesti taustaga inimestele, kuna paljud venelased meenutavad nõukogude aega naeratusena. Eesti rahva jaoks on nõukogude aeg okupatsiooni aeg, kuhu kindlasti keegi ei tahaks tagasi minna. Sellepärast on näide oma sisu poolest äärmuslik ja piisavalt veenev, et poliitiku peamist ideed ehk mitmekultuurilisust vastu võtta.

(3) Mihhail Kõlvart 22:58–24:28

- 01 **МК:** я думаю, што н- `нельзя в=абразав`ании аа нав`язывать апрделённую
- 02 `формулу или `методику. ээ это `никагда не приводит к=`дабру. вот=эта `адна
- 03 замечательная `вазможность, ээ каторую должны люди дабравольна
- 04 `выбирать.
- 05 **Saatejuht:** слыш ((слышишь)), а закон `разрешает=вот иметь
- 06 мнагавари`антность
- 07 МК: ну: в=`принципе, на `данный мамент `разрешает. ээ заканадательная
- 08 `база создана таким=`образом, что `можно выби`рать язык абучения.
- 09 в=`атдалённой перспективе как=`бэ нада=приз`нать, што `естественна `очень
- 10 `многие э `русские люди, представители `других нацианальностей `будут=э
- 11 `атдавать своих детей в эстонские `школы. нада=ли `фарсировать этот

12 процесс, я считаю што не=`нужна. и=в=`любом случии, даже=если мы
 13 пасмотрим на перспективу через двадцать лет, через `трицать лет, я думаю
 14 эстонское `общество, эстонское `гасударство далжно быть заинтересовано в
 15 `том, штобы сохранился `культурный `стержень э в=виде русской школы.
 16 патаму=што русская `школа это не `только а `абразавание, это ещё
 17 апределенный культурный `центр. `именно для таво, штобы ((для того,
 18 чтобы)) `сохранить эту многогранность общества=о каторой гаварит Ирэна,
 19 штобы ми- мы=не=были=бы все `одинаковыми. о=чём гаварит `Кристина=где
 20 аа эстонцы русские учаца вместе, этав далжна быть мадель идеальнава
 21 `общества. `да они учаца на `русском и на `эстонском, они друг=друга
 22 `панимают, создают социальные `связи, в=`будущем ани становятся
 23 `друзьями, `вместе в такой маленькой `стране создают это общество, но
 24 `насильна `щасливым никаво=нивозможна сделать. вот те, кто `готов
 25 добравольна `отдать э в эту среду, `ани=`д ээ далжны действительно эти
 26 вазможности им создаваться⁴

Kõlvart ei korda sõnu ega fraase, nagu seda teevad Irene Käosaar või Marju Lauristin. Eelmises lõigus rääkis ta sellest, et eestlased ise ei soovi, et vene taustaga peredest lapsed õpiksid nende lastega ning rõhutas seda, et niimoodi arvab mitte tema ise, vaid see on *мнение очень многих* ('paljude inimeste arvamus'). Antud lõigus Kõlvart vastupidi osutab oma arvamusele: *я думаю* ('mina arvan'), *я считаю* ('mina mõtlen'). Poliitiku arvates paljud vene taustaga inimesed hakkavad tulevikus andma oma lapsi eesti koolidesse ise, aga pole vaja kiirendada selle protsessi. Kõlvart väidab, et Eesti riik peab olema ise huvitatud vene koolide säilitamises, et ühiskond oleks mitmekesine. Samuti näitab ta oma kõnes, et hoolib kaasdebateerijate arvamusest: *многогранность общества=о каторой гаварит Ирэна* ('ühiskonna

⁴ Mihhail Kõlvart: Ma arvan, et hariduses ei tohi teatud valemite või meetoodikate peale suruda. See ei too kunagi head. See on üks suurepärane võimalus, mida inimesed peavad valima vabatahtlikult.

Saatejuht: Kuule, kas seadus lubab mitmevariantsust?

Mihhail Kõlvart: Põhimõtteliselt praegusel hetkel lubab. Seadusandlik baas on loodud nii, et õppekeelt saab valida. Kaugperspektiivis tuleb tunnistada, et muidugi väga paljud Vene inimesed, teiste rahvuste esindajad, hakkavad panema oma lapsi eesti koolidesse. Kas on vaja forsseerida seda protsessi? Arvan, et mitte. Igal juhul kui me vaatame perspektiivile 20 aasta pärast, 30 aasta pärast, arvan, et Eesti ühiskond, Eesti Vabariik peaks olema huvitatud sellest, et säiliks kultuurne selgroog vene kooli näol, sest vene kool pole vaid haridus, aga ka teatud kultuurikeskus. Just selleks, et säilitada ühiskonna mitmekesisust, milles räägib Irene, et me poleks ühesugused. Sellest, millest räägib Kristiina, kus eestlased ja venelased õpivad koos, see peab olema ideaalne ühiskonna mudel. Jah, nad õpivad vene ja eesti keeles, nad saavad üksteisest aru, loovad sotsiaalseid sidemeid. Tulevikus nad muutuvad sõpradeks niisuguses väikeses riigis loovad selle ühiskonna koos. Aga sunniviisil pole võimalik kedagi õnnelikuks teha. Need, kes on tõesti valmis vabatahtlikult panustama sellisesse ühiskonda, nendele peaksid tõesti olema loodud need võimalused.

mitmekesisus, millest räägib Irene') (rida 18), *о=чём заварит `Кристина* ('millest räägib Kristina') (rida 19). Poliitik mitte ainult võtab teiste seisukohta arvesse, vaid ka arendab oma kolleegi mõtet edasi. Kristina Kallas räägib mudelist, kus eestlased ja venelased õpivad koos. Kõlvart täiendab, et antud ühiskonna mudel peab ideaalne olema: *`да они учаца на `русском и на `эстонско, они друг=друга `панимают, создают социальные `связи, в=`будущем они становятся `друзьями, `вместе в такой маленькой `стране создают это общество* ('jah, nad õpivad koos vene ja eesti keeles, nad saavad teineteisest aru, loovad sotsiaalseid sidemeid, tulevikus nad muutuvad sõpradeks niisuguses väikeses riigis loovad selle ühiskonna koos') (read 21–23). Poliitik rõhutab ajalist perspektiivi, et kooli ühtne mudel, mida pakub Kallas, on võimalik ainult tulevikus. Ideaali ja seda, mida me peame võimatuks, seostatakse alati tulevikuga. Manipulatsioon seisneb selles, et Kõlvart võtab vastu Kallase ideed, aga samas arvab, et see on võimatu ja lisab, et sunniviisil integreerimist pole vaja teha.

2.2.2. Erakondade debatt

Selles osas analüüsin Marju Lauristini, Mihkel Kanguri ja Tõnis Lukase eestikeelseid sõnavõtte erakondade deatil „Keeleseadus 30“.

(4) Marju Lauristin 10:29–11:33

- 01 **ML:** nuh (.) aitä (.). ee noo=ma=sin tahaksin `jah, e selgesti ütelda `välja, mul
- 02 on käes meie `programm, ja kna=ma=oln=sda=osalt ((kuna ma olen seda)) ka ise
- 03 aidanud=`teha, jaa Mart `Meri on sda=aidand ((seda aidanud)) `teha ja=ni=edasi
- 04 nii=et=se. võib=oda ((võib-olla)) et keele`uvi ((keelehuvi)) ja keele`ool on=sin
- 05 kindlalt `sees. ja: mis=pudutab haridust, sis=me: räägime selgesti, {gm} et, me,
- 06 tuleb tõesti seadustada (.) üleminek täielikult eestikeelsele=haridusruumile.
- 07 ((saatejuht püüab jutusse sekkuda)) ja: see=estikelne haridusruum võ- ei=`tähenda
- 08 aint=`seda=mis=keeles=ained=õpetakse. se=ju valustada hoopis sellest, et=tegelt
- 09 ((tegelikult)) kooli`kultuur, kõig- kogu=kooli noh ni=õlda ((nii-õelda)) `tegevus,
- 10 kõik `see, kui=me=nimel praegu=on=eestikeelse=venekeelse=kolivahelne=asi
- 11 mitte=ainult=keeleeõppes või võ- selles=või=või väga paljus=on=ka kogu=`vaimsus
- 12 on teistsugune ee noh, taendab ((tähendab)) kõik=`suhted on teistsugused ja: ja=se
- 13 üle- üleminek ikkag=ühtsele eestikeelsele aridusruumile. ja=siis

- 14 `tähendab=ka=seta, et `muidugi on Narvas vaja oma=mudelit, Kohtla=Järvel
 15 oma=mudelit. ee me=teame, et ka=`Tarus on muide mingis=mõttes oma mudel
 16 välja=`kujunenud. a see=ei=tähenda=ühte=mudelit, aga `siht peab=olema kõigil
 17 `sama ja alustamisega=olme=iljaks=äänd ((oleme hiljaks jäänud)), sest=see,
 18 et=on=vaja minna üle=`lasteaiast, oli minu=melest `selge=kui=kümme aastat tagasi

Marju Lauristin räägib oma kõnes Sotsiaaldemokraatide programmist, mille koostajaks on tema ise, Mart Meri ja teised. Just Meri mainib Lauristin ja mitte juhuslikult, kuna ta on autoriteetse ja austatud Lennart Meri poeg. Mart Meri on ise oma eesti filoloogi hariduse ja poliitilise karjääri poolest autoriteet. Seega manipuleerimine toimub austatud isiku kaudu, kelle sõnad ja tegevused, antud juhul partei programmi koostamises, on kaalukad ühiskonna jaoks.

Sotsiaaldemokraatide programmis on kirjas, et kultuuriline mitmekesisus on riigi rikkus. Punktis lõimumisest on eesmärk, milleks on erineva kultuuritaustaga inimeste koostöö, vastastikku austavad suhted nende vahel ja demokraatlikud väärtused. (Sotsiaaldemokraadid 2019: 47) Debatil räägib Lauristin aga sellest, et kultuuriruum peaks olema vaid eestikeelne. Tema rõhutab seda, et vene koolides kogu haridusruum, kultuur, vaimsus ja suhted on teistsugused ning kindlasti vajavad muutmist. Programmis on samuti öeldud, et igal etnilisel vähemusel on õigus oma kultuuri, keele ja traditsioonide säilitamisele koosõppivas koolis. Selles koolis, kus õpivad erineva emakeelega õpilased, väärtustatakse igaühe rahvuslikku identiteeti. (Sotsiaaldemokraadid 2019: 5–6)

Keelehuvi ja keelehool on kindlasti programmi sees, aga mitte sellisel kujul nagu Marju Lauristin seda välja toob. Kõne algus on kindel, kasutatakse fraasi *noo=ma=sin tahaksin `jah e selgesti ütelda `välja* (rida 01). Lause osutab, et Lauristin tahab öelda kindlalt. Selleks, et tõestada oma sõnu, poliitik näitab kõigile programmi, mida ta käes hoiab. Niisuguse võtte kaudu ei teki kuulajal kahtlust, et Lauristin teab, millest räägib. Uskumisele aitab kaasa ka see, et tema ise on üheks Sotsiaaldemokraatide programmi koostajaks. Umbes kõne keskel jutt läheb hüplevaks ja poliitik hakkab sõnu otsima: *tegelt kooli`kultuur, kõig- kogu=kooli noh ni=olda `tegevus, kõik `see, kui=me=nimel praegu=on=eestikeelse=venekeelse=kolivahelne =asi* (read 08–10).

Fraas osutab sellele, et programmis seda kirjas ei ole ja on näha, et inimene esitab oma hoiakuid partei programmina. Üleminek kindlast algusest hägusesse juttu on märgatav niisuguste sõnade

abil nagu *nii-öelda, noh, tähendab*. Samuti teevad markerid nagu *aa, ee* kõne ebakindlamaks. Kõne teises osas Lauristin mitte ainult kasutab neid markereid, vaid ka hakkab tegema oma teksti korrektiive. Kui enne oli kõigile üks asi, siis nüüd antakse erandeid: *`tähendab=ka=seta, et `muidugi Narvas vaja oma=mudelit, Kohtla=Järvel oma=mudelit. ee me=teame, et ka=`Tarus on muide mingis=mõttes oma mudel välja=`kujunenud* (read 14–16). Lauristin seletab, mida ta mõtleb ühtse eestikeelse haridusruumi all, aga sellest saab kuulaja teada vaid kõne lõpus. Erinevate mudelite idee on poliitiku jaoks enesestmõistetav asi, sellel viitab sõna *muidugi*, mille teine tähendus on *loomulikult*. Lauristin näitab, et talle on kõik ülalöeldu ammu selge ka järgmise fraasi abil: *see, et=on=vaja minna üle=`lasteaiast, oli minu=melest `selge=kui=kümme aastat tagasi* (read 17–18).

Poliitiku meelest on riik integreerimisega hiljaks jäänud. Sotsiaaldemokraatide programmi kohaselt kulgeb erineva kultuurilise taustaga noorte integratsioon paremini, kui koolis väärtustatakse nende noorte identiteeti (Sotsiaaldemokraadid 2019: 48). Probleem on selles, et integratsioon, mis programmis kirjas on, ja integratsioon Lauristini arusaama järgi on kaks erinevat mõistet. Poliitik vaatlleb integratsiooni kui assimileerumist ja kasutab mõistete segiajamist manipuleerimiseks. Integratsiooni abil seatakse ühiskonnas erinevaid rahvusgrupe, aga mitte sunni viisil. Etnilistel vähemustel peab olema õigus oma kultuuriliste eripärasuste ja identiteeti säilitamisele. Kui erakonna programm pakub tagasihoidlikult välja sujuvat üleminekut eestikeelsele haridusruumile, siis Lauristin soovib seda vägisi teha ja ei vaatle mitmekesise kultuuri variante.

(5) Mihkel Kangur 14:28–15:33

- 01 **MK:** ee elurikas erakonna `luidalt=öldes et=`jah, ee eestikeelne õppe on loomulik
- 02 ühesrahvus riigis. eestikeelne õpe e=peab=sal=peab olema, `aga ee mis=`iganes me
- 03 eesmärgiks `seame, meie jaoks `kõige olulisem aspekt on see et=et õppija huvid
- 04 enne=kõike. täendab ((tähendab)), et=kui me `loome sellise `situatsiooni, kus osad
- 05 saavad õppida selliselt, et nende jaoks on see loomulik ühes keeles õppida ja=ja
- 06 toimetada, loomulikult nad on edukamad. aga=`need õpilased, kes peavad enda töö
- 07 mälu koormama sellega, et pidevalt edasi tagasi tõlkida mida talt `tahetakse kuidas
- 08 seda `tahetakse, ee seda `vastama peab sis=tal=on ee `raskem. `aga selleks et
- 09 selliseid õppijaid `toetada on=meil=vaja `õpi- `õpetajaid, kes=`teavad kuidas
- 10 selliseid õpilasi `toetada. aga nagu me `teame, sis=meil=on raskusi õpetajate kooli

- 11 saatmisega isegi `eestikeelsetes koolides. et=et kas meil `kuskil mõnes ülikoolis
- 12 selliseid spetsialiste ette=`valmistatakse=juba, kas=on=nagu `plaanitud akatta
- 13 ette=valmistama nende spetsialiste, kes `selliseid lasteaia õpetajaid siis
- 14 `valmistaks=ette

Kohe kõne alguses osutab Mihkel Kangur väljendiga *`lüidalt=öldes* (rida 01) sellele, et kõne tuleb lühike. Tavaliselt öeldakse selliseid fraase kõne lõpus, et kokkuvõtet teha. Kogu kõne jooksul kasutab poliitik sõna „meie“: *mis=`iganes me eesmärgiks `seame, meie jaoks `kõige olulisem* (read 02–03); *kui me `loome sellise `situatsiooni* (rida 04); *on=meil=vaja* (rida 09); *nagu me `teame, sis=meil=on raskusi* (rida 10); *kas meil `kuskil* (rida 11). Kuulajal tekib tunne, et ta on osa poliitiku ideest, et tema poole pöördutakse. Kangur räägib auditooriumiga nagu enda meeskonnaga ja selle võtte abil kutsub tegutsema koos. Huvitav on see, et ridades 05 ja 06 kasutab poliitik sõna *loomulikult* kaks korda: *et nende jaoks on see loomulik ühes keeles õppida ja=ja toimetada, loomulikult nad on edukamad*. „Loomulik“ on siin tähenduses *endastmõistetav, ootuspärane, normaalne*. Kordamine on retooriline võte, mille abil luuakse rütmi, seotakse lauseid kokku ja tugevdatakse oma väiteid. Siin on see kerge demagoogia. Kui kellegi jaoks on endastmõistetav õppida ja toimetada ühes keeles, siis on endastmõistetav, et nad on edukamad ja see ei vaja tõestamist.

Kanguri peamiseks loosungiks on *õppija huvid ennekõike*. Ridadel 09 ja 10 võib märgata, et poliitik kasutab väljendit, et on vaja õppijaid toetada, kaks korda. Ta rõhutab, et õpilased on olulised ning selleks, et keeleoskust parandada, tuleb vastavaid spetsialiste koolidesse saata. Huvitav on see, et lõpetab Kangur oma kõnet kolme küsimustega: *kas meil `kuskil mõnes ülikoolis selliseid spetsialiste ette=`valmistatakse=juba, kas=on=nagu `plaanitud akatta ette=valmistama nende spetsialiste, kes `selliseid lasteaia õpetajaid siis `valmistaks=ette* (read 11–14). Kõik kolm on pööratud polaarsusega retoorilised küsimused (vt Laanesoo 2018). Nende kaudu esitatakse öeldule vastupidiseid ja tavaliselt negatiivseid seisukohti. Nende kolme küsimuse abil seatakse kahtluse alla haridussüsteemi efektiivsust: *Kas meil valmistatakse kuskil spetsialiste?* Eeldav vastus on: *Ei valmistata*. Küsimus paneb kuulajaid mõtlema ja mõjub tugevamalt kui sama asi väidetuna.

(6) Tõnis Lukas 15:43–17:13

01 TL: `mina ei olnd riigi kuus=`üheksakümnendate `alguses kui `üleminek justnimelt

02 gümnaasiumi otsast otsustati. ee se=seadus `kehtis, haridusministrina viisin ma
 03 selle=`ellu `Marju tugeval `toetusel nii=et `tõepoolest, võtsime ette kõigepealt
 04 `gümnaasiumi. ee `aga: `igal `tasemel, ee `eestikeelsele `õppele `üleminek ee on:
 05 `sõltuv `õpetajatest. jaa praegu: Mihkel selle teemaga `lõpetas, i=mul on hea kinnitada,
 06 et, et tegelikult teist võimalust ei=`olegi. {--} õpetajad me peame kooli `saama,
 07 lasteaeda `saama, keelekümbelus`programm on natukene seda `toestanud. eestikeelset
 08 `kooli `õpetajad kui=nad on valmis mingites piirkondades ka ümber profileeruma ja
 09 minema põhiliselt `vene ee `venekeelsetest `peredest `laste `koolidesse, olek=ka väga
 10 teretulnud, aga `Ida-Virumaal me ei saa `teisiti, kui `esti `keeles `õpetavat `õpetajat
 11 `peavat saama olulise lisatasu. se=`litsalt ((lihtsalt)) ei ole võimalik läbi=murret kiiresti
 12 muidu `teha, ja=se peaks olema `kindlasti vähemalt `kolmandik `palgast. se=ettepanek
 13 `oli muide juba kahetuhandeüheteistkümnendal `aastal, em ee `siis jäi se=asi `seisma,
 14 ee kuna `võeti `maha `siis ministriks saanud isiku poolt `teema, aga `põhimõttel `tuleks
 15 ee `väga oluliselt stimuleerida `palgaga neid õpetajaid, `kes `peamiselt, ütleme, kes
 16 `eesti `keelest sellistes piirkondades õpetavad

Tõnis Lukas, endine haridusminister, kes saatejuhi Toomas Kiho sõnul alustas omal ajal üleminekut eestikeelsele haridussüsteemile varest kohast, alustab oma kõnet õigustustega: *`mina ei olnud riigi kuus=`üheksakümnendate `alguses kui `ülemineku justnimelt gümnaasiumi otsast otsustati* (read 01–02). Poliitik vabastab ennast vastutusest, et miski pole tema süü. Edasi viitab ta autoriteedile ehk Marju Lauristinile, kes istub tema kõrval: *haridusministrina viisin ma selle=`ellu `Marju tugeval `toetusel* (read 02–03). Tähendab, poliitik esindab oma kaasdebateerijat autoriteedina. Lauristin on Eesti üks mõjukaimaid poliitikuid, on olnud sotsiaalminister ja ka Riigikogu liige. Sellepärast tekib arusaam, et kui Lukas viis mingit ideed ellu Lauristini toel, siis see oli hea idee. Edasi ei kõnele Lukas iseenda eest, ta kasutab sõna *meie*. Kui Kanguri juhul see võte oli kasutatud positiivses võtmes, siis Lukas proovib selle abil pigem ennast vastutusest vabastada. Edasi viitab ta oma teisele kolleegile, Mihkel Kangurile: *Mihkel selle teemaga `lõpetas, i=mul on hea kinnitada, et, et tegelikult teist võimalust ei=`olegi* (read 05–06). Vaatamata sellele, et Kangur tõesti lõpetas õpetajate probleemiga, üritab Lukas midagi veel sellel teemal öelda. Edasi kasutab poliitik lauseid, mis on vastuolus (vt read 06–09). Esiteks räägib Lukas sellest, et me peame õpetajaid koolidesse saatma, mis on tegelikult Kanguri sõnad. Järgmises lauses räägib ta, et õpetajad peavad ise valmis olema, et minna venekeelsetesse koolidesse. Edasi juhib poliitik tähelepanu Ida-Virumaale. Väljend *me ei saa `teisiti* (rida 10) osutab sellele, et kindlasti peab eesti keelt õpetavatele õpetajatele Narvas palga

tõstma. Lausega *se=ettepanek `oli muide juba kahetuhandeüheistkümnendal `aastal, em ee `siis jäi se=asi `seisma, ee kuna `võeti `maha `siis ministriks saanud isiku poolt teema* (read 12–14) viitab Lukas endale, et tema ettepanek lisatasust polnud ellu viidud kuna uueks haridusministriks sai Jaak Aaviksoo (ERR 2020). Sellisel viisil Lukas püüab näidata, kuivõrd head olid tema ideed, kui ta oli haridusministri rollis ja et kriitika tema kohta ei ole õigustatud.

(7) Marju Lauristin 17:20–18:30

01 **ML:** ma tahaks tuua siija lisaks õpetatel veel=ühe=probleemi. k=vaata ((kui
02 vaadata)) praegu sis=need, ((kõhib)) e `venekeelse taustaga `peredest lapsed,
03 kes=on võiks=öelda `õppimises `kergemad=j=`edukamad=ja `kiiremad, aga paljud
04 juba õpivadki eesti koolides. need=uleb järjest `rohkem ka ülikooli, `vene=nimega
05 `lapsi, kes räägib eesti `keelt sujuvalt, ta=on=lõpetanud eesti `kooli, ei ole mingit
06 `probleemi, ta on sisuliselt `noh ütleme eestlane oma [selle-] `sellest seisukohast.
07 tähendab `seda=et, ned kes `jäävad sellesse, noh ni=öelda `venekeelseks jäävasse
08 `kool=olgu se Narvas või Ida=Virus osalt ilmselt ka Tallinnas, on ka `sotsiaalselt
09 ilmselt ka kõige probleemsemad. ja `see=on=se {--} seleksioon, mis praegu juba
10 toimub. jaa `selleks, et `sellest üle saada ei=ole=vaja ainult õpetajaid.
11 sin=on=vaja=ka kõike, mis=me=nimetame `tugi e ametiteks `logopöödit,
12 `psühholoogit, `sotsiaaltöötajat, sest=sin=tuleb kaasa tuua ka `pere, tuleb kaasa tuua
13 `vanemad, sest=se, me oleme `arutanud seda üleminekut ju kaua sin=`teadlastega.
14 see tähendab `väga palju ka tööd laste=vanematega ja peredega. ni=et=sin tuleb
15 `väga `palju ka sotsiaalsüsteemi=selle=kohandada. `sin=`see ettevalmistus, `selle
16 `spetsialisti et- ettevalmistus, `se=oleks=praegu=juba `käima=me oleme
17 sellega=ka=iljaks=jäänd. see määrab väga=palju=selle=tempo

Enne Marju Lauristini teist sõnavõtu oli välja öeldud teiste osalejate Mihkel Kanguri ja Tõnis Lukase poolt mõte sellest, et edukaks integreerimiseks on vaja õpetajaid, kes teavad, kuidas teise kultuuritaustaga peredest õpilastega töötada. Lukas tõi eriti selgelt välja asjaolu, et eestikeelsele haridusruumile üleminek on sõltuv õpetajatest, sest eesti õpetajaid ei jätku. Probleemi lahenduseks pakkus Lukas välja õpetajate palkade tõstmist.

Teises sõnavõtus osutab Lauristin teisele tema sõnul „probleemile“, mis erineb päris suuresti enne kõnelenud debateerijate seisukohast. Tõnis Lukas ja Mihkel Kangur rääkisid õpetajate

probleemist. Sotsiaaldemokraatide programmis, millele viitab Lauristin esimese sõnavõtu jooksul, on küll olemas väited Lukase ja Kanguri toeks. Koosõppiva kooli mudeli aluseks on õpetajad, kes on spetsiaalselt ette valmistatud erineva emakeelega lastega tööks (Sotsiaaldemokraadid 2019: 48).

Lauristin tõstab esile tema sõnul *hoopis teise probleemi* ja muudab eelmist teemat oma arvamuse toeks. Poliitik räägib sellest, et edukad lapsed vene peredest juba õpivad eesti koolides. Väljendites *aga paljud juba õpivadki eesti koolides* ja *need=uleb järjest `rohkem* (read 03–04) kasutab Lauristin liialdusvõtet. Sõnad sõnu *paljud* ja *järjest rohkem* viitavad manipuleerimisele, kuna tegu on tegelikult väikese protsendiga venelastest. Paljud vene taustaga vanemad siiski arvavad, et anda oma lapsi eestikeelsetesse koolidesse on mõnevõrra riskantne. Statistika järgi, aastatel 2018–2019 õpib eesti koolides vaid 2628 õpilast ehk umbes 10% neist, kelle emakeel on vene keel. Vahemikus 2014–2018 otsustasid vene koolist eesti kooli üle minna 227 õpilast. 105 õpilast tulid tagasi vene kooli. (OT 2019) Lauristini sõnul on asi vaid edukuses ja kerguses, aga keegi ei sünni edukana. Pole võimalik ennustada, kuidas venekeelse taustaga laps kohaneb võõrkeelse keskkonnaga. Iga laps vajab erinevat lähenemist, igaühel on oma arengutempo. Palju sõltub pedagoogidest ja nende oskusest rakendada õigeid meetodeid sujuvaks integreerimiseks. Nagu oli maininud Tõnis Lukas, pedagooge Eestis ei piisa ja järelikult vanematel pole garantiid, kuidas võõrkeelne õpetaja tema lastega kohtleb. Tõenäosus, et laps võõrkeelses keskkonnas tõmbub endasse, on alati olemas ja lapsest kasvab üles mitte edukas vaid komplekside all kannatav inimene.

Edasi räägib Lauristin õige integreerimise tagajärjest. Oma fraasiga *ta=on=lõpetanud eesti `kooli, ei ole mingit `probleemi, ta on sisuliselt `noh ütleme eestlane oma [selle-] `sellest seisukohast* (read 05–06) tõestab Lauristin, et mõtleb integratsiooni all assimileerimist. Venekeelse taustaga perest laps peab eestlaseks muutuma. Olulised markerid siinkohal on *`noh ütleme* ja *`sellest seisukohast*. See tähendab, et inimene ise pole kindel, kas saab vene emakeelega last nimetada eestlaseks pärast eesti kooli lõpetamist või mitte.

Kõnelõigu teises pooles on näha, et poliitik hakkab veidi pabistama. Seda on tunda fraasis *tähendab `seda=et, ned kes `jäävad sellesse, noh ni=öelda `venekeelseks jäävasse `kool=olgu se Narvas või Ida=Virus osalt ilmselt ka Tallinnas, on ka `sotsiaalselt ilmselt ka kõige probleemsemad* (read 07–09). Narva asubki Ida-Virumaal. Sõna *ilmselt* osutab, et Lauristinile on ammu selge, millistest piirkondadest tulevad kõige probleemsemad õpilased. Edasi kasutab

Lauristin terminit „seleksioon“ ja et selleks on vaja lahti saada. Poliitik ei seletada, millest seleksioonist käib jutt, aga arvatavasti looduslikust, sest selle protsessi käigus jäävad ellu vaid need isendid, kes oskavad paremini kohaneda. Järelikult Lauristini sõnu saab tõlgendada niimoodi, et vaid õppides eesti koolis vene taustaga peredest lapsed võivad elus edu saavutada.

Selleks, et muutuda haridusruumi täielikult eestikeelseks, pakub Lauristin välja sotsiaalset tuge: psühholooge, logopeede ja sotsiaaltöötajaid. Probleem on selles, et tihti vajavad vene emakeelega lapsed sotsiaalset toe pärast seda, kui nad satuvad võõrkeelsesse keskkonda. Neil algavad probleemid kõne ja vaimse tervisega. (OT 2019) Lapsed on tihti julmad ja naeravad selle üle, et keegi nende kaaslastest ei oska keelt piisaval tasemel või ei saa aru, millest räägitakse. Enne kui muuta haridussüsteemi ja kiirustada integreerimisega, tuleb muuta tajumist. Niikaua kui inimeste ajudes on esivanemate solvang režiimile, mis kehtis Nõukogude ajal, muutusi ei toimu. Lapsed kuulevad seda, mida vanemad räägivad ja kopeerides nende käitumist suhtuvad teineteisesse põlglikult, millest omakorda tuleneb sotsiaalne kihistumine. Ka sellega jäädi Lauristini sõnul hiljaks.

2.3. ANALÜÜSI TULEMUSED

Analüüsi keskmes oli küsimus, millele püüti leida vastus konkreetsete näidete abil: milliste sõnade, lausungite ja muude markerite kaudu on võimalik järeldada, et tegemist on võimu avaldumisega. Analüüsi põhjal saab tõdeda, et poliitikud kasutavad oma kõnes erinevaid manipuleerimisvõtteid. Käesolevas peatükis seletan lahti kuus olulisemat võtet:

- 1) Esimene võte, mida oli kasutatud mitme poliitiku poolt, on autoriteetse isiku rõhutamine ja argumendina kasutamine. Alapeatükis 2.2.2. analüüsitud tekstis mainib Tõnis Lukas (näide 6) oma kõnes Marju Lauristini, kes aitas teda integreerimise ideed ellu viia. Lauristin on tuntud eesti sotsiaalteadlane ja võimas poliitik. Tema arvamus on autoriteetne. Samal ajal, Lauristin (näide 4) ise kasutab sama võtet oma kõnes ning rõhutab seda, et Sotsiaaldemokraatliku programmi koostamisele aitas kaasa Mart Meri, kes on autoriteetse Eesti Vabariigi presidendi Lennart Meri poeg. Autoriteetse isiku esile toomine tagab esiteks poliitikule kindlustunde, et teda ei mõisteta hukka tema tegevuste eest. Teiseks, tõenäosus on suurem, et auditoorium, kellele kõne on suunatud, kuulab paremini sõnu, mis on kinnitatud autoriteedi poolt.

- 2) Teiseks palju kasutatud manipuleerimisvõtteks on emotsioonid. Poliitikud kipuvad sõnadele emotsionaalset tausta andma (vt ka peatükk 1.3). Kui poliitik soovib kodanikes tundeid ergutada, hakkab ta terminitele negatiivset tausta lisama ja vastupidi. Irene Käosaar (näide 2) teostab manipuleerimist, tuues esile näite Nõukogude Liidust. Selle eesmärgiks on negatiivse kuvandi loomine, sest paljudel seostuvad Nõukogude ajaga negatiivsed emotsioonid.
- 3) Kolmandaks manipuleerimisvõtteks on rahvustunnetele mängimine. Alapeatükis 2.2.1. vaadatud tekstis kasutab Mihhail Kõlvart (näide 1) kogu aeg mõisteid *eestlased* ja *venelased*. Erakondade debati kasutavad poliitikud Lauristin (näide 7) jt pehmemaid alternatiive: *Eesti venelased*, *venekeelse taustaga lapsed*, *venekeelsetest peredest lapsed*. Niisuguse võttega kipub Kõlvart tõstma esile riigi rahvuslikku lõhestust. Eesti poliitikud ikkagi viitavad sellele, et vene emakeelega inimesed on Eesti ühiskonna osa.
- 4) Neljandaks tüüpiliseks manipuleerimisvõtteks on liialdamine. Väljendid *väga palju* ja *suur hulk* ei anna ettekujutuse tegelikust arvust, aga inimesel ikkagi tekib tunne, et kogus on mõjukas. Oma kõnes kasutab Marju Lauristin (näide 7) sarnaseid väljendeid: *paljud* ja *järjest rohkem*. Kõlvart (näide 1) viitab sellele, et tema väljaöeldud arvamus on *paljude inimeste arvamus*. Sõna *palju* iseenesest ei ütle midagi. Kindlasti peab olema statistika või suurus mille suhtes sõna *palju* üldse kasutatakse.
- 5) Viiendaks manipuleerimisvõtteks võib nimetada visuaalseid objekte. See on üks tugevamaid võtteid, sest inimesed usuvad silmi. Visuaalseteks objektideks saab nimetada esitlusi, raamatuid, teaduslikke töid jne. Nende eesmärgiks on veenda inimest esineja sõnade usaldusväärsuses. Suuline aspekt on tavaliselt nõrgem kui visuaalne. Selle asjaoluga arvestas Marju Lauristin (näide 4), kes mitte ainult ei rääkinud Sotsiaaldemokraatide programmist, vaid ka hoidis seda käes. Tema sõnad ei tekitanud vähimatki kahtlust hetkeni, kui ise lugesin programmi erakonna leheküljel.
- 6) Kuues sage võte on *meie*-vormi kasutamine. Selle põhimõtteks on auditooriumi kaasa haaramine ja poolehoidu võitmine. Seda võtet kasutas pidevalt Mihkel Kangur (näide 5), kelle väljenditena olid: *me loome*, *me teame*, *meil on vaja* jt. Vähemal määral kasutas võtet *meie* ka Mihhail Kõlvart (näide 1): *me tahame*, *meie õpetajad*. Niipidi näitasid poliitikud, et hoolivad mitte ainult enda, vaid ka ühiskonna huvidest. Oma kõnega

kutsusid nad tegutsema koos ja niisugune käitumine kindlasti äratav sümpaatia vaatamata sellele, et see on ebasiiras.

Ülaltoodud manipuleerimisvahendid esinesid analüüsitud debattides kõige sagedamini. Peale nende tulid esile sellised võtted nagu provotseerimine, keerukustamine (hägune ja/või hüplev jutt, mõistete segiajamine) ja ka sõnade kordamine. Provotseerimisvõtet kasutab oma kõnes Kõlvart (näide 1). Fraasiga *tunnistagem, et isegi kui see ei ole mainstream arvamus, on see väga paljude arvamus* ta provotseerib inimesi tunnistada seda, mis tegelikult tõde ei ole. Hüplevat juttu võib märgata Lauristini kõne teisel poolel (näide 4). Seda, et poliitik hakkab sõnu otsida, võib märgata järgmiste markerite kaudu: *tegelikult, noh, nii-öelda, kõik see* jne. Kordamisvõtet kasutas Mihkel Kangur (näide 5): *kui me loome sellise situatsiooni, kus osad saavad õppida selliselt nende jaoks on see loomulik ühes keeles õppida ja toimetada, loomulikult nad on edukamad*. Kordamisvõtte abil tugevdab Kangur oma sõnu.

KOKKUVÕTE

Uurimistöö eesmärk oli välja selgitada, millist keelelist võimu teostavad poliitikud eesti- ja venekeelse massimeedia kaudu ning milles see väljendub. Vastuse leidmiseks lugesin teemakohast kirjandust ja analüüsisin vene- ja eestikeelseid debatte. Keskse teoreetilise tausta andis mulle sotsiolingvistika ja keelepoliitika õpik „Keel, võim ja ühiskond“ (Rannut jt 2003). Esimene analüüsitud debatt on pärit telesaatest „Vene küsimus“ (VK 2018), kus debateerijateks olid Mihhail Kõlvart ja Irene Käosaar. Teine oli „Erakondade debatt“, kus osalesid Marju Lauristin, Mihkel Kangur ja Tõnis Lukas (KS 2019).

Teoreetilises osas käsitlesin keelte liigitamise teemat. Tõin välja, et keeled põhimõtteliselt jagunevad võõr- ja erialaspetsiifilisteks keelteks. Poliitikakeel, mis hõlmab spetsiifiliste terminite ja faktide teadmist on oluline, aga ilma võõrkeele oskuseta, pole võimalik poliitikul näiteks Euroopa Parlamendis töötada. See viitab järgmisele peatükile, kus vaatlesin mitmekeelsuse olulisust poliitiku jaoks. Tegin järelduse, et mitmekeelsus aitab poliitikul massimeedias esinevat propagandat vältida, kuna originaallikate usaldusväärsus on suurem kui tõlgitute oma. Võõrkeeleoskus annab poliitikule võimaluse kaasata suuremat auditooriumi. Näitena võib välja tuua Irene Käosaart, kes osales venekeelses debatis (näide 2). Tema käes on kaksikvõim, kuna ta saab oma mõtteid ja ideid edastada nii venekeelse kui ka eestikeelse auditooriumi ees.

Töö kolmandas peatükis tõin esile, et võimu teostamiseks kasutavad poliitikud erinevaid manipuleerimisvõtteid. Tõin välja neli manipuleerimisvõtet: sihilik keele keerukustamine, probleemide mahavaikimine, sõnadele emotsionaalse tausta andmine ja rahvustunnetele mängimine. Keele keerukustamine seisneb selles, et teksti või kõne mõte peidetakse keerulistes tarindites, mida saab tõlgendada erinevalt. Probleemid vaikivad poliitikud sihilikult maha ning demagoogia abil väldivad tõeliselt olulisi teemasid. Emotsionaalse tausta võtte on üks tugevamaid kuna see tihtipeale ergutab inimestes tugevaid negatiivseid emotsioone. Eesti puhul see on tavaliselt rahvus ehk vene küsimus, mida osaliselt käsitlesin oma töös.

Kahes teoreetilises peatükis vaatlesin poliitikute ja kodanike tüüpe. Tõin välja, et kodanikud jagunevad konformseteks ja aktiivselt osalevateks. Konformsed kodanikud on „head kodanikud“, kes teevad seda, mida neile öeldakse. Seepärast on nad ideaalsed

manipuleerimisobjektid. Aktiivsetel kodanikel on olemas oma seisukoht poliitikas, nad julgevad poliitikutega vaielda ning tihti ise saavad poliitikuteks. Sellest võib teha järelduse, et tuleb aktiivse osalusega kodanik olla, poliitilises elus ja erinevates ühiskonnaelu tasanditel osaleda, et sinu suhtes erinevad manipuleerimisvõtted ei töötaks.

Töö viimases teoreetilises peatükis tõin välja kahte sorti äärmuslikke poliitikuid: konfliktset manipulaatorid ja lihtsalt konfliktset. Peamiseks vaheks on see, et konfliktset manipulaatorid näevad kaasdebateerijat manipulatsiooniobjektina ning ei lase tal ühtegi sõna öelda, aga lihtsalt konfliktne poliitikutüüp ikkagi kuulab kaasdebateerijat. Mõlemad saavad solvata ning kasutavad ebakonstruktiivset kriitikat partneri suhtes.

Järgnevalt analüüsisin poliitikute keelekasutust keeleteemalistes debattides. Analüüsi käigus leidsin, et antud debattides kasutasid poliitikud neist palju emotsionaalsust ja rahvustunnetele mängimist. Manipuleerimine seisnes venekeelse kogukonna rõhutamises. Sageks manipuleerimisvõtteks olid autoriteetse isiku rõhutamine, liialdamine, visuaalsed objektid ja *meie*-kasutus. Autoriteedi rõhutamine toimub siis, poliitik mainib oma kõnes isikut, kellel on ühiskonnas kõrge staatus. Manipulatsioon seisneb selles, et inimesed austavad autoriteetset isikut ning seostavad poliitiku sõnu ja tegevusi temaga. Liialdamist võib märgata fraasides nagu: *väga paljude inimeste arvamus, paljud on juba eesti koolides. Meie-vormi kasutamine* aitab kodanikel tunda, et nemad on poliitilise idee osa: *me eesmärgiks seame, me loome sellise situatsiooni*. Manipulatsioon seisneb selles, et poliitik ei räägi iseenda eest ja järelikult ei võta vastutuse konkreetselt enda peale. Vastutus läheb *meie* peale. Keerukustamist (konkreetselt mõistete segiajamist ja hägusat juttu) esines vähe. Vähe kasutati ka provotseerimist ja kordamist. Kordamise efektiivsus seisneb selles, et inimene jätab meelde poliitiku korratud ideed. Probleemide mahavaikimist nii vene- kui ka eestikeelse debati jooksul märgatud polnud.

Kokku leidsin analüüsi käigus 9 erinevat võtet, mida poliitikud kasutasid keeleprobleemidest rääkides võimu teostamiseks keele kaudu:

- Rahvustunnetele mängimine
- Keele keerukustamine
- Sõnadele emotsionaalse tausta andmine
- Autoriteetse isiku rõhutamine

- Liialdamine
- Visualiseerimine
- *Meie*-kasutus
- Provotseerimine
- Kordamine

Analüüs näitas, et debattides osalenud poliitikud ei esindanud kumbagi äärmuslikku poliitikutüüpi. Nad ei olnud konfliktsed manipulaatorid ega lihtsalt konfliktsed. Eesti poliitikele on iseloomulik enesevalitsemine, nad ei lähe isiklikuks. Samas näitas analüüs, et kõik nad olid ikkagi manipulaatorid. Eesti poliitikud ei näe igaühes manipulatsiooni objekti, kuid kasutavad edukalt manipuleerimisvõtteid, et teostada keelelist võimu debattide kuulajate suhtes.

KIRJANDUS

Andrjuhhina 2013 = Андрюхина, Татьяна 2013. Язык власти и власть языка: политический дискурс. Москва, МГИМО;

<https://www.google.ru/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=2ahUKEwilj7vLrODlAhXswsQBHRUJC2oQFjABegQIAhAC&url=http%3A%2F%2Fehd.mgimo.ru%2FFileManagerMgimo%2Ffile%3Fid%3DF79C14FE-CC7D-BF64-AAC6-3270A21BB3CC&usg=AOvVaw1A1HwdktGsPi9FXtgkAxQ3>. Vaadatud: 17.11.2019.

Bagrova 1998 = Багрова, Анастасия 1998. Формирование коммуникативных умений в чтении. Коммуникативная ориентированность обучения иностранным языкам в неязыковом вузе. Москва, МГЛУ.

Barthes 1977 = Барт, Ролан 1977. Избранные работы: семиотика, поэтика. Перевод с фр. Галина Косикова. Москва.

Blakar 1987 = Блакар, Р 1987. Язык как инструмент социальной власти. Язык и моделирование социального взаимодействия. Перевод с нем. Казакевич, Евгений. Москва, Прогресс.

Borissova 1998 = Борисова, Людмила 1998. Актуальные проблемы обучения студентов-нефилологов иноязычному общению. Материалы научно-практической конференции. Белгород.

Bourdieu 1994 = Бурдьё, Пьер 1994. Социальное пространство и символическая власть. Начала. Перевод с фр. Наталья Шматко. Москва, Socio-Logos.

Dubrin, Andrew 2015. Leadership: Research Findings, Practice, and Skills. Eighth edition. USA, Boston.

Edwards, John 1994. Multilingualism. London, Routledge.

ERR 2020 = Teaduselu 2020. Jaak Aaviksoo kandideerib uuesti Tallinna Tehnikaülikooli rektoriks. Novaator, ERR; <https://novaator.err.ee/1060638/jaak-aaviksoo-kandideerib-uuesti-tallinna-tehnikaulikooli-rektoriks>. Vaadatud 03.05.2020.

Ingerpuu-Rümmel, Eva 2014. Vestlusanalüüs. Sotsiaalse analüüsi, meetodite ja metodoloogia õpibaas. Tartu Ülikool; <http://samm.ut.ee/vestlusanalyys>. Vaadatud 15.05.2020.

Ivanova, Širokova 2004 = Иванова, Галина, Мария Широкова 2004. Обучение языку специальности. Язык медицины. Всероссийский межвузовский сборник научных трудов. Выпуск 1. Самара.

Jaakson, Tiina 2019. Reklaamispetsialistide hinnangul ei olnud Eesti 200 kampaania lõpuni läbi mõeldud. ERR; <https://www.err.ee/896083/reklaamispetsialistide-hinnangul-ei-olnud-eesti-200-kampaania-lopuni-labi-moeldud>. Vaadatud 18.04.2020.

Kalmykova 1998 = Калмыкова, Елена 1998. Условия формирования лингвистической и коммуникативной компетенции. Формирование коммуникативной иноязычной компетенции. Москва, МГЛУ.

Kilp, Alar 2016. Demokraatlik kodanikuharidus kriisi ajal. – Riigikogu toimetised; <https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2016/06/Kilp.pdf>. Vaadatud 08.11.2019.

Kopnina 2008 = Копнина, Галина 2008. Речевое манипулирование: учебное пособие. Второе издание. Москва.

Laanesoo, Kirsi 2018. Polüfunktsionaalsed küsilaused eesti argivestluses. Dissertationes Linguisticae Universitatis Tartuensis 33. Tartu. Tartu Ülikooli Kirjastus.

Lasswell 2006 = Лассуэлл, Гарольд 2006. Язык власти. Политическая лингвистика. Выпуск 20. Екатеринбург.

Ledjaev 2001 = Ледяев, Валерий 2001. Власть: концептуальный анализ – Российская политическая энциклопедия; <http://grachev62.narod.ru/led/chapt06.htm#s12>. Vaadatud 22.11.2019.

Marchenko 2000 = Марченко, Ольга 2000. Язык и власть – Этическое и эстетическое: 40 лет спустя. Материалы научной конференции. Тезисы докладов и выступлений. Санкт-Петербург; <http://anthropology.ru/ru/text/marchenko-oi/yazyk-kak-vlast>. Vaadatud 09.10.2019.

Povarnin 1992 = Поварнин, Сергей 1992. Спор: О теории и практике спора. Минск.

Роѣрсов 1994 = Почепцов, Георгий 1994. Тоталитарный человек. Киев, Глобус.

Rannut jt 2003 = Rannut, Mart, Ülle Rannut, Anna Verschik 2003. Keel, võim, ühiskond: sotsiolingvistika ja keelepoliitika õpik. TLÜ.

Savčenko 1988 = Савченко, Людмила 1988. Функционирование языка как средства идеологического воздействия. Краснодар, КубГУ.

Sedov 2000 = Седов, Константин 2000. Типы языковых личностей по способности и кооперации в речевом поведении. Проблемы речевой коммуникации. Саратов.

Šeinov 2014 = Шейнов, Виктор 2014. Манипулирование и защита от манипуляций. Санкт–Петербург, Питер Пресс.

Sotsiaaldemokraadid 2019 = Sotsiaaldemokraatliku erakonna programm 2019. aasta Riigikogu valimisteks. Igauks loeb; <https://valimised2019.sotsid.ee/sotsiaaldemokraatide-programm-2019-aasta-riigikogu-valimisteks-igauks-loeb/>. Vaadatud 10.05.2020.

Vince, Gaia 2016. The amazing benefits of being bilingual. Mosaic, BBC; <https://www.bbc.com/future/article/20160811-the-amazing-benefits-of-being-bilingual>. Vaadatud 15.01.2020.

TELEDEBATID

BBC News 2018. Русская служба. Драка, мат и слезы: как прошли президентские дебаты; <https://www.bbc.com/russian/av/media-43422686>. Vaadatud 15.02.2020.

KS 2019 = Keeleseadus 30: erakondade debatt 17.01.19. Marju Lauristin 10:29–11:33, 17:20–18:30; Mihkel Kangur 14:28–15:33; Tõnis Lukas 15:43–17:13; <https://www.err.ee/899420/vaata-uuesti-keeleseadus-30-erakondade-debatt>. Vaadatud 18.10.2019.

OT 2019 = Oma tõde 01.12.2019. Vene kooli saatus. Statistika 14:12–15:08; <https://rus.err.ee/1008692/svoja-pravda-est-li-buduwee-u-russkoj-shkoly-v-jestonii>. Vaadatud 10.05.2020.

VK 2018 = Vene küsimus 08.09.18. Mihhail Kõlvart 19:33–20:32, 22:58–24:28; Irene Käosaar 22:07–22:55; http://www.vid.ee/et/video/news/russkij_vopros/cat_id=4662. Vaadatud 18.10.2019.

LISAD

Lisa 1. Transkriptsioonimärgid

- . – langev intonatsioon
- , – poollangev intonatsioon
- (.) – mikropaus (0,2 sekundit või lühem)
- ko- – katkestatud sõna
- `võimalik, ho`tellis – rõhuline sõna
- >.....< – kiirendatud tempoga lõik
- <.....> – aeglustatud tempoga lõik
- ja:: – hääliku venitus
- £.....£ – aktsent
- *tulin=ja* – kaks sõna on hääldatud kokku
- {või} – ebakindla transkriptsiooniga lõik
- {--} – ebaselge sõna
- ((*tuleb laua juurde*)) – litereerija kommentaarid

Язык как орудие политической власти на примере русских школ в Эстонии. Резюме

Настоящая бакалаврская работа представляет собой исследование приемов манипулирования в языке. Цель исследования - выяснить, какую языковую власть осуществляют политики с помощью русскоязычных и эстоноязычных СМИ, а также в чем она проявляется. В ходе исследования автор пытается ответить на вопрос о том, какие приемы манипуляции используют политики.

Работа является актуальной как с лингвистической, так и с политической точки зрения, поскольку несмотря на знание иностранных языков, люди часто становятся объектами манипуляции политиков. Манипуляции осуществляются невидимым способом и многие от этого страдают. Чтобы понять, какие именно приемы манипуляции используют политики, человек сам должен быть хорошо политически подкован.

Основным источником, на который опирается работа, является учебник Марта Раннута, Юлле Раннут и Анны Версчик «Язык, власть, общество» (2003). Он объединяет сразу два раздела науки: социолингвистику и языковую политику, а также дает четкое представление о том, какую взаимосвязь имеют язык и власть.

Работа состоит из введения, теоретической части, аналитической части, заключения и списка литературы. Теоретическая часть состоит из пяти глав. В первой главе идет разделение языка на иностранный и язык специальности. Язык специальности зачастую ставится на первое место, ведь именно он помогает освоить термины и понятия, которые будут связаны с будущей профессией ученика. Иностранный язык больше воспринимается как хобби и ему не уделяется должного внимания. Однако на практике становится ясно, что оба вида языков одинаково важны и не являются взаимозаменяемыми. Допустим, важно корректно выражаться на политическом языке, но также нужно знать иностранный, чтобы делиться знаниями с представителями других национальностей.

Вторая глава имеет отсылку к первой, поскольку в ней рассматриваются преимущества двуязычия, а также роль иностранных языков в жизни политиков. Третья глава посвящена приемам манипуляции, которые политики любят использовать в своей речи. В их число входит намеренное усложнение структуры языка, умалчивание проблем, а

также придание словам эмоциональной окраски и игра на национальных чувствах граждан.

В ходе аналитической части работы, в которой анализировались русскоязычные и эстонскоязычные дебаты, было выявлено еще шесть манипуляционных приемов: ссылка на авторитетную личность, преувеличение, визуализация, повторение, провокация, а также использование местоимения «мы». В ходе анализа дебатов также были выявлены все приемы, о которых шла речь в теоретической части, кроме умалчивания проблем со стороны эстонских политиков.

В четвертой и пятой главах речь идет о типах граждан и политиков. Существует два типа граждан: активные и конформные. Конформный гражданин – это послушный гражданин, который беспрекословно подчиняется государству. Им легко манипулировать, так как он не имеет четкой позиции, а также своего мнения в вопросах политики. Активный гражданин наоборот стремится участвовать во всех политических делах, открыто высказывает свое мнение и часто сам является членом той или иной партии. Одним из выводов работы является то, что нужно быть активным гражданином, чтобы не превратиться в объект манипуляции. Политиков, как и граждан существует два типа: первый – конфликтный, второй – конфликтно-манипуляторский. Конфликтному типу политиков характерны оскорбления и неконструктивная критика в адрес соперника. Конфликтно-манипуляторский тип видит во всех объект манипуляции, но в отличие от конфликтного типа, манипулятор слышит только себя. Да, он также посылает оскорбления и адрес соперника, но при этом он не дает ему сказать ни слова. В ходе работы становится понятно, что эстонским политикам не свойственны такие политические типажи. Они довольно сдержаны и не переходят на личности. Однако с уверенностью можно сказать, что эстонские политики используют целый арсенал приемов, чтобы манипулировать гражданами в Эстонии.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Jekaterina Fedotova,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Keel kui poliitikute võimu vahend: Vene kool Eestis näitel”

mille juhendaja on Tiit Hennoste,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Jekaterina Fedotova

27.05.2020